

ПЕСНИЧКО И ПРЕВОДИЛАЧКО ДЕЛО ДАНИЛА КИША

/калика—калики перехожие, — у руском епосу: путујући, обично слепи, музиканти./

»играјте, цуре. Иду МУЗИКАНТИ.« /Девки, в иляску! Идут СКОМОРОХИ/ /КАЛИКИ — 263/

/Скоморох — У старој Русији: музикант, комедијаш — луталица, шаљивчина и акробата./

»Пођи, сретни крај атара МЛАДОЖЕНЬУ—ЛЕПОТАНА.« /Выходи встречать к околице, КРАСОТКА, ЖЕНИХА,/ /ЗАИГРАЙ, СЫГРАЙ, ТАЛЬЯНОЧКА... — 264/

/Није у питању апозиција »младожења—лепотан« већ обраћање: »Изиђи у сусрет накрај села, лепојко, младожењи.«/

»Нека чује лепотица ГЛАСИЋ свога лепотана.« /Пусть послушает красавица ПРИБАСКИ женихи./ /ЗАИГРАЙ, СЫГРАЙ, ТАЛЬЯНОЧКА... — 264/

/прибаска — слаткоречивост, пошалица:

»Нека чује лепотица ЛЕПОРЕКОГ ЖЕНИХА / ИЛИ: ШАЉИВЧИНУ — МЛАДОЖЕНЬУ.«

»ВУКОДЛАК у шуми ко сова се јави.« / По лесу ЛЕШИЙ кричит на сову. / ПО ЛЕСУ ЛЕШИЙ КРИЧИТ НА СОВУ — 267/

/леший — У руској митологији: човеколико бајколико биће које живи у шуми, шумским духом, човеков непријатељ, отуд је чест у изрекама, где се користи као синоним за »ђавола« — Иди ты к лешему! Леший его знает! /Иди дођавала! Ђаво би га знао!/.

»Вукодлак у шуми ко сова се јави Мушкице се крију од птица у трави.« /По лесу леший кричит на сову Прячутся мышки от птичек в траву. /АУ/ /ПО ЛЕСУ ЛЕШИЙ КРИЧИТ НА СОВУ — 267/

/Рефрен »Ау!« који се јавља после сва четири дистиха руски је узвик за дозивање и одазивање у шуми; наш би еквивалент био: »Еј!«/

7. Штампарске грешке које битно мењају смисао песме:

»Како је ВЕЧЕ мутно, без крила! / Как этот ВЕТЕР грузен, не крылат, /184/

»Гутњај би НЕБЕСКЕ воде свеже. / Мне бы НЕВСКОЙ воды глоток./ /191/

»Песма слепца« /наслов/ /Из пьесы «Пролог» — 4 /Песенка Слепого/. /ПЕСМА СЛЕПЦА — 192/

У песми Осила Мандельштама »Лишивши ме мором, замаха и залешиша« /Лишиши меня мором, разбега и разлета/ испуштен је у преводу трећи стих »И дав упор насиљственной земли« /199/.

»Изворски, леден, плав тутај густ. С именом твојим — сан је дубок, ГУСТ.

/Ключевой, ледяной, личибий глоток. С именем твоим — сон глубок./ /206/

/Завршетак другог стиха, вероватно, треба да гласи: »...сан је дубок, чврст« или, мало слободније: »...сан је дубок, пуст.«

»Пространством, ко ПОТОМ спажном, у тебе ронеши, ко јаук звона —«

/Пространством, как НОТОЙ, В тебя удаляясь, как стон —/ /ЗАОЧНОСТЬ — 233/

»Неразбирљивост слова. Разлистан купус тучаних облика. /74/ /Исп.: »Облаци, ращечељан купус. Нечитка слова.« — Превео Милован Данојлић. /У/: Јосиф Бродски, Изабране песме. Избор М. Јовановића, Београд, 1990, 331.

Песма Николаја Гумиљова састоји се од два катрена и два терцета; ова два последња нису одвојена. /183/.

У песми »Ане Ахматове Здесна ледине... други дистих раздвојен.

/193/

У Јесењиновој песми Свирај, свирај, хармонико... прва два од четири дистиха нису раздвојена. /264/

8. Погрешке у датирању песама:

стр. 173: стоји — 1904—1905; треба — 10. август 1905;
стр. 192: стоји — 1904 године; треба 1963;
стр. 193: стоји — 1933; треба — 29. април. 1944.

Вратимо се још једном В. Хлабњикову и Омађивању кикотом /као је 1936. превео Д. Киш/ која се појавила 1910. као знак руског футуризма. Овом се песмом истиче једна од одлика раног футуризма: стварање новог песничког језика помоћу нових кованица. Није чудо што је привука пажњу многих кад се појавила, па и пола века касније Киш, а преко њега и аутора овог написа и која је до данас остала једна од највише цитираних и превођених /о парадокса/ песама, а назvana је авангардном, туристичком, »транснационалном«, »бесмисленом«. У њој је Песник напао не структурну реченице већ њену светост — Реч, због чега је величана /и исмејавана/ као модел за будуће експерименте.

Ево како је отприлике у Кишовом усменом преводу изгледала песма Закљатие смехом:

ОМАЂИВАЊЕ КИКОТОМ

О, раскиконите се, кикотари!
О, закиконите се, кикотачи!
Што кикот'ма кикоћу, што кикотачу кик'таво.
О, раскиконите се укик'таво!
О, раскикота надкик'тавних — кикот оки'тавних кикотара.
О, раскиконите се раскик'тавно, — кикот надкик'тавних кикотача.
Кик'тови, кик'тови.
Укик'тов, оки'тов, киккочићи, кикочићи.
О, раскиконите се, кикотачи!
О, закиконите се, кикотари!

/1956/

/Записао Б. Ч. према казивању Данила Киша/

Београд, 28. јуна 1992.

ДВОСТРУКА АНТОЛОГИЈА Михајло Пантић

Данило Киш: »ПЕСМЕ И ПРЕПЕВИ«, приредио Предраг чудић,
избрали Ото Толнаи, Предраг Чудић и Радivoје Константиновић, Просвета, Београд, 1992.

У једном разговору из 1987. године, на питање Радмиле Гикић да ли је објављивао стихове, Данило Киш је одговорио: »Јесам. Јесам. Срећом немам збирку, али сам објавио, рецимо, двадесетак песама међу којима има једно две којих се не стидим. Остале су тако. Нажалост. Ја сам се спремао за песника, али сам примио да то што желим да кажем, то што ме изазива, ипак могу боље рећи у прози. Због тога сам наставио и настављам да преводим поезију као неку врсту надокнаде за тај хендикеп што не могу да сам пишем ваљане стихове.

Упркос овако експлицитном вредносном ставу, у којем, између остalog, препознајемо и ону апсолутну естетичку ригорозност као

константу и доминанту Кишове постике, данас, након излaska књиге Песме и препеви, и поводом ње, изнова, из другог угла гледајући, откривамо низ стваралаčких детаља, важних за интегрално разумевање књижевног дела Данила Киша. Неки од тих детаља само потврђују и оснаžuju већ знане и одавно уочене карактеристике (рецимо, ону о поетској густини и надрдовском значењу тог појма, даје дosta основа за твrdvu да је Данило Киш скривени песник, управо онакав какав је пре њега, у простору српске књижевности XX века био Иво Андрић. Као, уостalom, и други велики романописци и приповедачи нашег језика, пре свих Милош Црњански и Растројко Петровић, што је, опет, потврда оне прастаре тезе да врхунска проза,

могу сматрати и релативно новим. Податак да је Киш почeo као песник, а да су његови последњи текстови такођe у стиху, уз чињеницу да је наша писац током свог књижевног пута интензивно преводио мађарску, руску и француску поезију, и да се и његови романи и приповетке могу сматрати поезијом у оном ширем, афирмativном, надрдовском значењу тог појма, даје доста основа за твrdvu да је Данило Киш скривени песник, управо онакав какав је пре њега, у простору српске књижевности XX века био Иво Андрић. Као, уостalom, и други велики романописци и приповедачи нашег језика, пре свих Милош Црњански и Растројко Петровић, што је, опет, потврда оне прастаре тезе да врхунска проза,

тек наизглед парадоксално, самопревазилази сопствену епску поступљаност, референтну, мањом миметичку одређеност и прелазу у чисту креативну есенцију.

Какав је Киш песник? (Наравно, сада мислимо на песника стиха, кога, по први пут целовито, откривамо у књизи Песме и препеви.) Тешко заборављајући писчеву ријегу оцену, која обавезује, у његових двадесетак песама откривамо зачујући распон, тематски, формални, интонацијски и значењски. Распон који, у малом сасуду, понавља глобалну развојну логику његовог развијенијег и естетски несумњиво остваренијег прошлог дела. Почек од ране, матошевски осенчене, ијекавски туробне песме »Опроштај с мајком«, до по-

ПЕСНИЧКО И ПРЕВОДИЛАЧКО ДЕЛО ДАНИЛА КИША

следњег, резигнираног шкргута »На вест о смрти госпође М. Т.« који данас читамо као самоопроштајну песму, као »некролог унапред« који истински лиричари по неком метафизичком правилу без изузетка, сви одреда напишу. Песму »Биографија« у којој полако израња и одмах гасне или Едуарда Коне, буџућ Едуарда Сама, оца, патњика, лудака, генија, и свеца, видимо као стиховни синопсис Кишовог прогноз »породичног циклуса«. Низ лирских минијатура, из различитих стваралачких периода (»Сватови«, »Залазак сунца«, »Песма«, »Јесен«, »Мртва природа с рибом«), посећају нас да су сликовни, експресивни елементи, уз непрестано сажимање, својење језика на изрицање саме суштине бина у корену књижевног мишљења, гледања и стварања Данила Киша. Постоји, затим, скуп песама, мањом, према напоменама испод стихова, писаних почетком 60-их година у Страсбуру, који се обликом, типом асоцијативности, и извесном, једва видљивим антиутопском сенком, међусобно дозивају, као у каквом неименованом, но доволно разазнатљивом лирском циклусу. Песме у прози »Светlostи велграда«, »Ново гробље« и »Тропске ноћи«, својим зачудним, фантистичким сликама, могле би, поред осталих, заинтересовати и неке писце из генерације 80-их (Владимир Пишић, Немања Митровић) који су на сличном стваралачком моделу за-

сновали цело једно крило новије српске прозе, и који, неспорно, на подсвесни начин литерарног памћења, у овом сегменту Кишовог рада, накнадно проналазе свог књижевног претка.

Каталогизација као страст и метод, као став и поглед на свет, олицена и у Шејкином гласу: »пролазим каталогизујући«, обележила је и додатно одредила и поетику Данила Киша. О томе нас, са подједнаком сугестивношћу, извештава винска карта из *Мансарде*, предивски низ из романа *Башта, пепео*, литераризација возног реда и списак предмета из *Пешчаника*, варијације о плавој боји из *Часа анатомије*, или, пак, песма »Бубриште«, једна закамуфлирана, заobilazna студија (боље рећи, лирска трагедија) о природи наше цивилизације, прича о васколикој, свемирској одбачености и пропадању, а на посрдан начин и песма »Ружа: Saint Exupéry« може бити сматрана специфичним каталогом. Каталогом асоцијација. Некако издојена, а ипак поетички, каталошки блиска претходним двема песмама, стоји песма »Златна киша«, горка, аутономијске објењена песма о стваралачком процесу, са ефектном поетном. У сатирично-критичкој поеми »Песник револуције на председничком броду«, од које је написан само први део »Протокол«, Киш је, користећи за њега нетипичну врсту књижевног говора, експлицитно поругу и персифлажу (видети књи-

гу Предрага Чудића *Наша песма*), осим мајсторилне способности преобажавања сопственог језика и стила (што је својствено целом његовом делу) демонстрирао и завидно умеће чисто занатске стране писања. Римовати колоквијалност и фразу, а да то не буде усилено и извештачено, већ напротив, духовито и течно, може само мајстор језика и познавац песничког заната.

У књизи *Песме и препеви* Данило Киш нам је, тако, представљен из мање познатог угла, на начин који провоцира не само даље уочавање и истраживање свих оних нијанси унутар једног од најважнијих опуса ововековне српске књижевности, већ, пре тога, једноставно захтева ново читање тог опуса, сада из перспективе Кишовог (хотимично?) скрајног, али свакојако занимљивог поетског рада, чији је природни наставак пишчева преводилачка мисија у коју је преточен претежни део и његове личне, аутентичне лирске енергије. Када писац у обиљу Библиотеке за властиту мисао и осећај који чекају на »милост ублочићења« пронађе већ написани адекват и каже, отприлике, да га је боље превести на матерњи језик него написати нову, вероватно лошију песму, онда он чини један вишеструку значајан и дубок гест. »Уступа« своју креацију (најзад, и своју таштину, без које нема писца) у »корист« другог песника, и у стварну корист сопственог јези-

ка и сопствене културне средине. Киш је знао да се, у том гесту, и сам остварује, и због тога је, тако лако, и тако супериорно, критички, изнутра, превазишао самог себе као песника, остављајући нам, баш зато, енигму о природи, вредности и карактеру властитог бављења песништвом око које се вреди спорити, макар знали да она и не може бити коначно решена. Ако и није велика попут његовог прозног дела, а сигурно није, Кишова поезија чува клучеве тог дела, и због тога га је сасвим достојна.

А што се тиче Кишових препева, ваља рећи да је књига стихова која је пред нама, склопљена као *дводесетка антологија*. Најпре је преводилац, Киш, по природи ствари, бирао антологијске стихове руских, мађарских и француских песника које је преводио, а потом су приређивачи, Толнаи, Чудић и Константиновић, из те антологије сачинили додатни, опет антологијски избор. И због тога ту књигу није могуће сукcesивно, и до краја прочитати. Свака од песама траја апсолутну концентрацију, и што би рекли стари критичари, право расположења. Једном ће вам се допасти Петри, други пут Бајмонт, трећи пут Ронсар, и тако у недоглед. Али, иза свега тога, као из неке даљине, стоји Данило Киш, и осмехује се. Његове књиге, баш као што је случај и са његовим препевима, није могуће дефинитивно прочитати. Оне се непрестано дочитавају.

ПЕСМА КИШОВЕ ДУШЕ

Сава Дамјанов

Данило Киш: »Песме и препеви«, приредио Предраг Чудић, избор: Ото Толнаи, Предраг Чудић и Радivoје Константиновић (»Просвета«)

Ако је истина да се дар великог писца, на неки начин, може (и мора) препознати у сваком тексту који напише, онда ту истину дубоко потврђује књига песама и препева Данила Киша. Заиста, ова књига као да прича бајку о томе како се све оно што дотакне руку Мајстора, Чаробњака, Алхемичара, увек претвара у Злато. Није ту реч о познатој Борхесовој читалачкој маштарији, по којој чак и најтравијалнији, најбезвреднији текст може показати бескрајне значењске, и друге, лавиринте уокуло се накнадно припише (на пример) једном Цојсу, него је реч о истинском песничком дару Данила Киша, који је обележио и његову прозу, али кога је управо слава његове прозе помalo потиснула у други план. Додуше, критичари који су писали о Кишовом прози истицали су њене лирске узlete и њене поетске вредности, али је Киш-песник остао готово сасвим непознат, док је као преводилац поезије био ценjen, мада не и ауторски ишчитан у том контексту (јер, чињеница је да сваки врсан превод заправо представља писање нове песме). Сабрали овако, у једној књизи, оригиналне песме и препеви Данила Киша делују пре као поетски опус једног аутора него као збирка текстова различитих аутора: делују тако јер их повезује непоновљиви Кишов језик, који је подједнако креативан и виртуозан и у оригиналним и препевима. Стога би, слободније говорећи, ова књига могла с правом носити наслов »Песништво Данила Киша«, тим пре што се и неки

Кишови опсесивни тематски друgovи препознају подједнако у обе групе поетских остварења.

Иако је сам Данило Киш имао резерве према романтичарски схваченом појму оригиналности (што може додатно оправдати наведено поимање одређене тематско-језичке повезаности, односно извесног јединства његових песама и препева), овом читаоцу рецепцијски издавници били су ипак песникови оригинални радови. Зашто? Зато што они представљају веће откриће, »скривенији« део Кошовог стваралаштва него препеви, од којих су многи, публиковани у засебним књигама, били лако доступни и шире познати још за његовог живота; то се међутим, није било и са његовим оригиналним песништвом. Напротив, један број својих оригиналних песама Киш за живота уопште није објавио, а оне које је објавио, објавио је претежно до своје тридесете године у неколико часописа. И управо те ране песме, потписнику ових редова биле су посебно занимљиве, и драге, како стога што читаоцу пружају непоновљиву ужитак — ужитак препознавања великог талента у још »ненаписаном« рукопису (односно, препознавања будућег Мајстора у »младићу који носи прве песме на оглед«) тако и стога што делују као једна велика ПЕСМА КИШОВЕ ДУШЕ, можда баш због честог одсуства уметничке дистанце и вишке емоција, карактеристичних за »уметника у младости« (особине које констатује и Предраг Чудић у

поговору »Песама и препева!«). Дирљива је и потресна, у своју своју артистичкој наивности, прва Кишова песма (»Опроштај с мајком« из 1953), али се већ и у њој да наслути онај суптилни, кишовски (уметнички и животни) душевни дамар. Та велика, интимна и дубоко искрена, младајачка ПЕСМА КИШОВЕ ДУШЕ проговорава — катkad директније, катkad индириктије — и кроз стихове »Биографије«, »Сватова«, »Песме«, »Златне кише«, »Мртве природе с рибом«, да би на крају судбоносно окончала свој говор готово две ипо деценије касније, песмом »На вест о смрти госпође М. Т.«, коју Киш пише и објављује уопште сопствене смрти ...

Друге песме из ране Кишове фазе, у којима је ПЕСМА КИШОВЕ ДУШЕ унеколико утишана, увек ће нечим, макар и неким фрагментом, макар и блеском неочекиване фигуре, ефектним језичким обртом, преопознатљивим сензибилитетом или поступком, увек ће, дакле, нечим открыти траг виртуоза, траг истинског мајстора пера. Међутим, изван наведеног контекста, постоји у овој књизи једна заиста велика — усудио бих се рећи — антологијска — песма, суштински различита од свих осталих, јер је истовремено и сатирична, и пародијска, и трагична. Она носи наслов »Песник револуције на председничком броду«, по свему судећи замисљена је као поема, али је песник за живота успео да заврши само њен први део, »Протокол«: бласфемични спектакл титовских путашествија, трагикомичност све-

та који је у том спектаклу учествовао, мизерија једног идеолошког фалсификата, све то овде је бријантан језички вратоломијама овековечен као симбол епохе која, можда, још увек није остала сасвим иза нас. Чак и да ништа друго у поезији није остварио, ова би песма била довольна да Данила Киша вреднимо као песника врхунског дара ...

П.С. НАКОН ЧИТАЊА, И ПИСАЊА:

Први пут сам читao Кишову књигу песама онда када ми је појајмио Јован Делић. Потом, добио сам је на поклон од једне жене, коју волим и која ме воли, па сам — захваљујући том емотивном односу — могао ту књигу прочитати на нов, другачији и различит начин. Читаяући је тако, у новом контексту, схватио сам да у Кишовом песништву постоји и нешто сасвим традиционално, застарело (или, како би Он то казао: »старински«), нешто што ме шармира и доводи до усхићења. Шта је то? — Љубав, само љубав, која провејава кроз сваки стих, кроз готово сваки детаљ његових песничких *оригинала*. Која и каква љубав, то сад није важно — важно је само да она тамо постоји. И зато, још једном, могу променити своје мишљење: можда »Протокол« и није најлепше што је Киш написао у стиху; можда »Песма«, написана у најранијој младости, представља ту лепоту, или нешто друго, или нешто слично; И Т. Д. и Т. Сл. ... □ □ □